

DVOJNO IZJEMNI OTROCI IN KREATIVNOST V PROCESU POUČEVANJA

Povzetek: Kadar se učitelj sreča z učencem, ki ima posebne potrebe, je to zanj poseben izziv. Če je ta učenec dvojno izjemen pomeni, da ima posebne potrebe s primanjkljaji na določenih področjih, obenem pa je nadarjen.

V prispevku bomo opisali kako se soočiti z učenci, ki imajo motnje avtističnega spektra, hkrati pa so izjemno kreativni, torej nadarjeni. Poučevanje avtističnega učenca je težka naloga za učitelja. Če pa je ta učenec perfekcionista, kot je to opisano pri Aspergerjevem sindromu, se znajdetta v težavni poziciji oba: učitelj in učenec. Opisali bomo nekaj možnosti, kako premagovati takšne težave.

V drugem delu prispevka bomo predstavili študijo primera dečka, ki smo ga proučevali tri leta. Poudarek bo na njegovih primanjkljajih ter na njegovi izjemni kreativnosti.

Ključne besede: poučevanje učencev s posebnimi potrebami, kreativnost, motnje avtističnega spektra, perfekcionizem.

Uvod

Poučevanje je proces, pri katerem učitelj po določenih zakonitostih in smiselnem vrstnem redu, podaja učencem učno snov. Didaktika že vrsto let proučuje te zakonitosti, prav tako vpliv podajanja učne snovi na učence.

V zadnjem času se učitelji srečujejo z najrazličnejšimi novostmi na področju poučevanja, podajanja snovi, še zlasti pa na področju poučevanja otrok s posebnimi potrebami. V slovenski zakonodaji so v tej skupini tako učenci s primanjkljaji, kot nadarjeni in talentirani učenci.

Aspergerjev sindrom

Aspergerjev sindrom spada med motnje avtističnega spektra. Otroci (in odrasli) s takšno motnjo imajo največje težave s socialno interakcijo z okolico. Za Aspergerjev sindrom velja, da zelo težko iz govorice telesa ali obrazne mimike razberejo čustveno stanje človeka. To pomeni, da ti ljudje težje razberejo znake, ki so za večino ljudi samoumevni. Posledično težje vzpostavijo komunikacijo ali interakcijo z ljudmi, kar pa lahko vodi do visoke stopnje anksioznosti ali zmede (<http://www.autism.org.uk/About-autism/Autism-and-Asperger-syndrome-an-introduction/What-is-Asperger-syndrome.aspx>).

Ljudje z Aspergerjevim sindromom so doživljenjsko nezmožni zaznavati svet okrog sebe, procesirati informacije in odnose do drugih ljudi. Običajno je 'skrita

¹ polonca.pangrcic@guest.arnes.si

motnja', saj navzven ni videti, da bi bila oseba motena. Največje težave se pojavljajo na treh glavnih področjih:

- socialna komunikacija,
- socialna interakcija in
- socialna domišljija.

Kljub nekaterim podobnostim z avtizmom, imajo ljudje z Aspergerjevim sindromom manj težav z govorom in so povprečne ali celo nadpovprečne inteligence. Običajno nimajo učnih primanjkljajev, povezanih z avtizmom, imajo pa specifične učne težave, kot so na primer disleksija, dispraksija² ali posebna stanja, kot sta na primer ADHD ali epilepsija (prav tam).

Ljudje z Aspergerjevim sindromom lahko ob primerni podpori in vzpodbudi, živijo polno in neodvisno življenje (prav tam).

Kdaj nastopi Aspergerjev sindrom?

Diagnozo ali gre za visoko funkcionalni avtizem ali za Aspergerjev sindrom lahko določamo pri istem posamezniku v različnih fazah razvoja. Včasih je otrok diagnosticiran z visoko funkcionalnim avtizmom v zgodnjem otroštvu, ko pa otrok začne obiskovati šolo, pa se ta diagnoza spremeni v Aspergerjev sindrom. Nekateri diagnostiki so mnenja, da je Aspergerjev sindrom nemogoče diagnosticirati, preden otrok začne obiskovati šolo. Vendar je to v veliki meri zato, ker se na področjih kot so primanjkljaji socialnih veščin, ne morejo pojavljati težave dokler otrok ne preživi veliko časa v socialnih okoljih (<http://www.autism.org.uk/about-autism/autism-and-asperger-syndrome-an-introduction/high-functioning-autism-and-asperger-syndrome-whats-the-difference.aspx>).

Težave na kognitivnem področju

- **Kognitivna nefleksibilnost** – težave se kažejo, ko je treba spremeniti pričakovanja, urnik, besedo ali pojem v definiciji ali opredelitvi in ko je treba nadaljevati na določenem področju zanimanja (Henderson, 2001).

- **Težave s pozornostjo** – kjer oseba težko usmeri svojo pozornost in koncentracijo od ene naloge k drugi, težko odvrta pozornost od nepomembnih informacij in preklaplja od ene naloge k drugi (Stuss, Shallice, Alexander & Picton, 1995 v Henderson, 2001).

- **Govor v drugi osebi** – osebe ne morejo razumeti, da obstaja možnost govoriti tudi v drugi osebi, kot le v prvi (Henderson, 2001).

Težave, ki so povezane s komunikacijo

- **Težave s pragmatično komunikacijo na višjih nivojih** – oseba težko izlušči subtilnost običajnega pogovora, še zlasti tisti, ki so povezani z vplivanjem in pozornostjo (Henderson, 2001).

² Dispraksija je nezrelost na način, da možgani obdelajo informacije, kar se kaže v tem, da sporočila niso pravilno ali v celoti prenešena. Vpliv dispraksije se kaže od načrtovanja kaj delati, kako to narediti in je povezano s težavami s percepcijo, jezikom in mišljenjem. Izraz dispraksija izhaja iz besede praxis, ki pomeni delati ali delovati (<http://www.autism.org.uk/About-autism/Related-conditions/Dyspraxia.aspx>).

- **Težave z iskanjem smisla** – oseba razmišlja le dobesedno. Ne razume fraz ali besed z prenesenim pomenom (prav tam).
- **Težave z zaznavanjem in spoštovanjem s socialno pričakovanega komunikacijskega vedenja** - oseba ima težave s komunikacijskimi spretnostmi, z očesnim stikom ali socialno razdaljo (prav tam).

Težave z motoriko

Stališče, da se lahko Aspergerjev sindrom pojavi le, če obstajajo dodatne težave z motoriko, postaja vedno bolj izrazito. Vsekakor se je tudi Asperger sam zelo dobro zavedal razširjenosti težav z motoriko v skupini ljudi, ki jo je poskušal opisati. Zdi se verjetno, da ima večina otrok z Aspergerjevim sindromom izkušnje s slabo koordinacijo in težave s finomotorično kontrolo (<http://www.autism.org.uk/about-autism/autism-and-asperger-syndrome-an-introduction/high-functioning-autism-and-asperger-syndrome-whats-the-difference.aspx>).

Otrok z Aspergerjevim sindromom v vlogi učenca

Vsak otrok s posebnimi potrebami je za učitelja poseben izziv. Najprej se je potrebno o njegovi pomanjkljivosti, hibi ali boleznih izobraziti ali usposobiti za delo s takim otrokom. V času študija teh znanj nismo pridobili, zato je to še toliko bolj zahtevno. Tony Atwood, stokovnjak za otroke z Aspergerjevim sindromom pravi, da je izredno pomembno, da ima učitelj zunanjo podporo (Tony Attwood Answers Some Common Questions About Asperger Syndrome, <http://www.aspergersyndrome.org/Articles/Asperger-Syndrome--Some-Common-Questions.aspx>). Pravi, da naj bi bili v oporo zunanji strokovnjaki, ki vedo kako delati s takim otrokom, saj je v njihovem delovanju kar nekaj posebnosti – katere smo v treh letih šolanja takega učenca, opazili in občutili tudi sami. Atwood (prav tam) navaja, da se tak otrok lahko izraža skozi nekaj junakov (npr. risanih junakov; v našem primeru so to bili vlak Tomažek, Strela McQueen, nato Moj mali pony in kasneje Angry birds). Na primer, sarkazem pri teh otrocih ne deluje, ker ga ne razumejo. Moramo se prepričati, da otrok razume koncept govornice. Ko začnejo delati domače naloge, so na pravi poti. Samo zato, ker mu ni videti, še ne pomeni, da on ne posluša. So zelo iskreni in veliko otrok z Aspergerjevim sindromom vam bo povedalo vaše napake. Torej, ko vstane pred razredom in pravi, "izpustili ste vejico tam," on ni nesramen, in se ne postavlja pred sošolci, le ne zaveda se, da ne sme povedati učitelju, da je naredil napako. Nekateri učitelji bi ga označili, da je nesramen ali nevljuden (prav tam).

Študija primera

Dečka, ki ga bomo opisali v prispevku sem poučevala pri vseh predmetih v prvih treh razredih osnovne šole. Spremljala sem ga vsak dan – vsak njegov napredek ali oviro.

Osnovni podatki

Kljub soglasju staršev, da opravimo študijo primera, bomo učenca poimenovali Marko. Marko je rojen aprila 2005. Starši pravijo, da je bil Marko popolnoma normalen otrok, vse do vstopa v vrtec. Tam so se začele pojavljati prilagoditvene težave. Leta 2009 je dobil odločbo o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami kot dolgotrajno bolan otrok. Pred vstopom v šolo je bila njegova odločba ponovno preverjena in podaljšana do konec 4. razreda.

Markove lastnosti

Motorika

Osnovne gibalne sposobnosti učenca so približno v okviru normale. Sicer s hojo nima večjih težav, a pri teku ni sposoben enakomerno koordinirati obeh nog in zato izgleda kot da bi ves čas z eno nogo poskakoval. Slabše gibalne spretnosti so pogosto tudi odraz njegovih težav s koordinacijo oko – roka. Opaziti je, da mu pri hoji občasno padajo stvari iz rok.

Več težav je opaziti na področju fine motorike in predvsem grafomotorike. Pri rokovanju z drobnimi predmeti ima težave. Gibi so nenatančni in impulzivni oz. slabše nadzorovani. Pritisk pisala na podlago je neenakomeren, pogosto premočan. Prijem pisala je še vedno šibak. Pri zapisovanju števil in črk je zapis pogosto neenakomeren glede na velikost, obliko in pritisk pisala, kar je predvsem odraz njegove impulzivne naravnosti in težav s koordinacijo. Pri zapisu je opaziti tudi tresenje roke, oz. tremor, kar mu povzroča še dodatne težave.

Zaznavanje in spominske sposobnosti

Vidno in slušno zaznavanje je ustrezno razvito, prav tako nima večjih težav z zapornitvijo podatkov.

Orientacija v prostoru in času

Učenec ima težave na področju prostorske orientacije. Težko razlikuje levo in desno tako na sebi, kot na ploskvi... Usvojeno je prepoznavanje in določanje smeri spodaj/zgoraj, nad/pod, za/pred, na/pred. Pri orientaciji na listu potrebuje usmerjanje. Težko se orientira tudi v času.

Govor in jezik

Na področju artikulacije glasov glasovi niso čisti, ob tem je prisotno še govorjenje skozi zobe. Pogosto tudi spušča glasove, besede zmaliči oz. popači. Govori v skoraj knjižnem jeziku, uporablja tudi težje, nevsakdanje besede. Na vprašanja občasno odgovarja z odgovorom, ki vsebinsko ne ustreza vprašanju. Zelo rad govori in razlaga o stvareh, ki jih pozna in so mu blizu, o novih stvareh, ki ga ne zanimajo pa ne želi poslušati in se zanje na zmeniti.

Velike težave ima pri razumevanju navodil. Potrebuje dodatno razlago in konkretne ponazoritve.

Šolska znanja in spretnosti (branje, pisanje, računanje)

Uspešnost pri matematiki je zelo pod vplivom šibke koncentracije, predvsem odkrenljivosti pozornosti in impulzivnosti. Zaradi izrazitih težav s pozornostjo učenec potrebuje nenehno usmerjanje in vodenje. Ko je učenec motiviran za dober dosežek (oceno), se lahko zbere in ga ne zmoti noben dražljaj, dokler ne konča dela. Takrat je uspešen in običajno reši naloge za odlično oceno. Tudi pri ostalih predmetih (slovenščina, glasbena umetnost, spoznavanje okolja) deluje podobno.

Pri likovni umetnosti pa je izredno motiviran, vztrajen in natančen. Tremor roke ni opazen niti pri risanju podrobnosti. Pri določeni risbi ali sliki lahko vztraja več ur. Vsekakor pa je potrebno omeniti, da si motiv vedno zamisli sam. Izredno redko se je zgodilo, da je risal ali slikal po določenem motivu. Po uvodni motivaciji ali razgovoru je začel ustvarjati svoje ideje.

Usmerjenost procesov (pozornost, motiviranost, pomnjenje)

Njegova pozornost je zelo odkrenljiva in močno pod vplivom zunanjih dražljajev. Nalog se ne loteva sistematično. Pogosto preskakuje iz ene dejavnosti, dogajanja, slike na drugo. Med nalogami začne govoriti o dogodkih, ki nimajo povezave z nalogo. Kot je že bilo omenjeno ima učenec tudi velike težave z impulzivnostjo, naloge rešuje nenačrtno in brez razmisleka, večinoma po sistemu poskusov in napak. Potrebuje konstantno usmerjanje pozornosti na začeto dejavnost. Pri učencu je prisoten tudi psihomotoričen nemir, pri sedenju je zelo nemiren, se preseda, zeha, obrača, miga z nogami. Nato vstane in se v kotičku z igračami igra.

Njegova motivacija za učno delo je zelo nizka. Tudi zunanja motivacija nima učinka na učno aktivnost, kljub temu ga pohvala razveseli in si je tudi želi.

Socialne značilnosti

V skupini učenec ni sprejet, saj je izredno egocentrično usmerjen. Ne drži se pravil igre. Zato se drugi učenci ne želijo igrati z njim. Kadar pri igri izgubi ali ni igrana po njegovih pravilih, postane izredno agresiven in se le s težavo umiri. Njegova socialna vloga je bolj pasivna, je bolj individualist in se na lastno iniciativo ne vključuje v socialne odnose in situacije.

Močna področja

Njegovo močno področje je likovno ustvarjanje ter izmišljanje raznih domišljjskih zgodb.

Timska obravnava

Marko je obravnavan s strani več strokovnjakov, ki večkrat letno sodelujemo na skupnih timih – učiteljica, šolska psihologinja, šolska pedagoginja, pedopsihiatrinja, defektologinja, socialna delavka, psihologinja Dispanzerja za motnje otrok v duševnem razvoju in tudi starši.

Pedopsihiatrinja mu je med obravnavo, sredi prvega leta šolanja, predpisala tudi terapijo z Ritalinom, ki ga dobiva 2-krat dnevno.

Metodologija

Raziskava, ki smo jo izvedli, je kvalitativno zasnovana, kar pomeni, da je gradivo pridobljeno raziskovalnem procesu, bodisi besedni opis bodisi pripovedne narave. Poleg tega pa tudi obdelava in analiza gradiva temelji na besednem postopku, brez uporabe določenih merskih postopkov, ki operirajo s števili.

Glede na stopnjo v procesu spoznavanja smo raziskavo opredelili kot eksplorativno ali poizvedovalno singularno študijo primera. Pri zbiranju gradiva smo uporabili več različnih postopkov: odkrito opazovanje s popolno udeležbo, spraševanje, pogovori s starši, učiteljicami, svetovalnimi delavkami.

Marka smo izbrali namensko, saj je njegovo delovanje popolnoma drugačno od vsakdanjega ali pričakovanega. Glede na to, da ima že odločbo o usmeritvi otrok s posebnimi potrebami, oz. primanjkljaji na posameznih področjih učenja, sem ga konec 3. razreda predlagala za postopek identifikacije za nadarjenega učenca, saj je izredno kreativen in ustvarjalen.

Viri podatkov, ki smo jih uporabili v raziskavi so v celoti primarni. Le-te smo zbrali s pomočjo opazovanja, kar pomeni, da smo uporabili sebe kot raziskovalni instrument (raziskovalec kot instrument).

Doživljanje odzivov učenca

Nesprejetost med vrstniki: učenec sicer zaznava odklanjanje naklonjenosti drugih učencev, saj ima težave z verbalno in neverbalno komunikacijo, a izredno težko dojame vzrok, saj ne razume, da njegovo vedenje ni v skladu s pričakovanji družbe. Odobravanje išče pri učiteljih, ker se učitelji veliko ukvarjajo z njim – ob uspehu je nagrajen s pohvalami in vzpodbudami in ob tem se počuti dobro.

Vrzeli v znanju: ker ima Marko svoj pogled na svet, družbo in tudi šolo, to izraža tudi med poukom. Kadar je na urniku snov, ki ga ne pritegne, moti druge učence, najpogosteje pa se umakne v kotiček za igranje in se igra. Velikokrat smo ga lahko tudi zamotili z risanjem in likovnim ustvarjanjem, kjer je pokazal visoko mero kreativnosti. Ta oblika odkrenljivosti v treh letih šolanja ni izginila ali se zmanjšala. To mu dve leti ni delalo težav, saj je bil ocenjen z opisno oceno. V tretjem razredu pa smo prešli na številčne ocene, katerih dinamika pridobivanja je popolnoma drugačna, kot pri opisnih. Sedaj je moral biti pripravljen na napovedano spraševanje, na pisno preverjanje znanja, na opazovanje in eksperimentiranje za oceno, itd. To se je poznalo tudi pri ocenah.

Sklep

Marko je izredno poseben deček, s katerim je izredno težko delati, saj je v naprej zelo težko določiti ali bo motiviran za sodelovanje ali ne. Njegovo razpoloženje niha iz trenutka v trenutek, zato se ga tudi sošolci bojijo in si ne želijo njegove družbe. V minuti se lahko spremeni od najboljšega prijatelja in sošolca, do hudega napadalca, če se lahko tako izrazimo. Veliko sošolcev je že poškodoval, tako da so tudi oni nesproščeni v njegovi družbi. Tako je tudi, ko jemlje Ritalin, ki mi je predpisan za umiritev. V določenem obdobju, mu je na željo staršev pedopsihiatrinja

predpisala drugačno terapijo, a mu jo je po treh mesecih izrazito agresivnega obnašanja po tem ko je bil tik pred hospitalizacijo na psihiatriji, zamenjala nazaj z Ritalinom.

Starša sta se sicer strinjala, da napišemo o Marku študijo primera, a pri tem nista veliko sodelovala. Sicer smo z enim od njiju komunicirali vsaj enkrat na teden, ob tem pa smo si beležili pomembne stvari. Največje težave s starši so se pričele, ko je Marko začel dobivati slabe (tudi nezadostne) ocene. Naj še enkrat omenimo, da je Markova inteligenca visoko povprečna in tako ni bilo indicev za slabe ocene. Tudi učitelji so imeli do Marka visoke zahteve. Starša sta menila, da je to zanj preveč. Morda tudi zato, ker Marko ni domov odnašal šolske torbe in tako doma za šolo ni delal ničesar več.

Sedaj smo se znašli pred večjo oviro – vsaj za učitelja. Cilji in znanja so zapisani v učnem načrtu, kriteriji so določeni glede na cilje iz učnega načrta. Kako naj učitelj doseže, da bo učenec dobil dobre ocene, pri tem pa ne sodeluje pri pouku, se ne uči ne v šoli, ne doma, ne opravlja domačih nalog, kljub vsemu pa občasno pokaže določen nivo znanja – največkrat pri vsebinah, ki niso v učnem načrtu in je pri določenih izjemnostih izjemno kreativen?

Zahteve do Marka smo znižali in bilo je še slabše, s čemer starša sploh nista bila zadovoljna. Vendar, smo počasi dosegli to, da sta se mu začela posvečati tudi doma in uspehi so bili vidni izredno hitro. Tako smo prišli do konsenza, da moramo vsi vključeni dodati svoj delček k temu, da bo Marko uspešen in zadovoljen otrok in učenec.

Marko se vedno bolj zaveda, da je drugačen od ostalih in počasi začenja razumeti svojo drugačnost. V družbi je veliko novih bolezni in diagnoz, ki jim natančno ne poznamo vzroka, niti poteka bolezni. Pravzaprav bi težko rekli, da je Aspergerjev sindrom bolezen, je neke vrste razvojna motnja. Vzroki za nastanek še niso znani. Dokler bo tako, moramo kot edukatorji poskrbeti, da lahko učenec kljub svoji bolezni pridobiva vsa potrebna znanja, tako kot to storimo z tistimi, ki imajo primanjkljaje na področjih učenja, znižane sposobnosti, kot tudi z nadarjenimi, ki zmorejo več.

Prav tega učenca, ki smo ga opisali zgoraj, nikoli nismo obravnavali kot nezmožnega za šolsko delo, ampak vedno kot učenca, ki zmore več, ki zna na nek poseben način reševati probleme, ima nenavadne zamisli in ideje in mislimo, da smo učitelji dandanes že pošteno prešli obdobje, kjer so učenci mirno in tiho sedeli v klopeh, mi pa smo frontalno podajali snov.

Literatura:

- Atwood, T. Tony Attwood Answers Some Common Questions About Asperger Syndrome, <http://www.aspergersyndrome.org/Articles/Asperger-Syndrome--Some-Common-Questions.aspx>.
- Brody, L., E. and Mills, C., J. (1997). *Gifted Children with Learning Disabilities: A review of the Issues*. Journal of Learning disabilities; vol. 30, no. 3, p. 282–295.
- Cash, A., B. (2010). *A Profile of Gifted Individuals with Autism: The Twice-Exceptional Learner*. Roeper review; vol. 22, no. 1, p. 22–27.

- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Sagadin, J. (1991). *Študija primera*; *Sodobna pedagogika*, letnik 42, št. 9-10, str. 465–472. Ljubljana: *Sodobna pedagogika*.
- The National Autistic Society: *What is Asperger Syndrome?*
<http://www.autism.org.uk/About-autism/Autism-and-Asperger-syndrome-an-introduction/What-is-Asperger-syndrome.aspx>.

Polonca Pangrcic, prof.

Primary School Cerkevjak – Vitomarci
Slovenia

THE TWICE-EXCEPTIONAL LEARNER AND CREATIVITY IN PROCESS OF EDUCATION

Abstract: When the teacher meets with students who have special needs, this is a challenge for him. If that learner is twice-exceptional, it means he has special needs with deficits in certain areas, and on the other hand, he's talented.

In this paper, we describe how to deal with students who have autism, but they are extremely creative, so talented. Teaching autistic pupil is a difficult task for the teacher. However, if the learner is a perfectionist, as described in Asperger's syndrome, they find themselves in a difficult position. The difficult position is for both: for the teacher and for the student. We'll describe a few options, how to handle such problems.

In the second part of the paper we present a case study of a boy, we studied on for three years period. Emphasis will be placed on his deficits and his exceptional creativity.

Keywords: special needs education, creativity, autism, perfectionism.

